

Notitie

Amsterdam, 24 april 2017

Afdeling Policy Studies
Van Liesbet Dirven (RIVM), Jessanne Mastop (ECN), Marielle Rietkerk (ECN)
Aan Odette van de Riet
Kopie Harm van der Wal

Onderwerp **Overzicht bestaande interventies klimaatbestendige tuinen**

Inleiding

Het Stimuleringsprogramma Ruimtelijke Adaptatie (SRA) heeft het Behavioural Insight Team (BIT) van het ministerie van Infrastructuur en Milieu (IenM) gevraagd om te ondersteunen bij het onderwerp klimaatbestendige stad. De vraag die het SRA heeft is hoe gemeenten gefaciliteerd kunnen worden bij de opgave om bewoners te stimuleren hun directe omgeving klimaatbestendiger in te richten (te ontsteden en te vergroenen). Daarbij is de hoofdvraag: "Hoe kunnen gemeenten bewoners stimuleren om hun tuinen klimaatbestendiger in te richten?" BIT-IenM hanteert voor deze vraag de DOE-MEE aanpak: Doorgronden, Ontwikkelen, Experimenteren en Monitoren en Evalueren (zie hieronder).

Doorgronden: Het vaststellen van je beleidsdoel en analyseren welke gedragsbepalende factoren een rol spelen.
Ontwikkelen: Het bedenken van passende beleidsinterventies die zich op de juiste doelgroep en gedragsbepalende factoren richten.
Experimenteren: Het opzetten en uitvoeren van pilot-projecten om je interventies te testen.
Monitoren en Evalueren: Het vaststellen van monitoringscriteria en waarborgen van een gedegen reflectie op het effect van het beleid.

DOE-MEE tool

Met kennis van gedrag beleid maken

Het doel van het doorlopen van de DOE-MEE aanpak is om een aanpak te ontwikkelen om private tuinen klimaatbestendiger in te richten (te 'vergroenen'), zodat wateroverlast en hittestress worden verminderd, net als de negatieve gevolgen van droogte.

Deze notitie is een vervolg op de eerder geschreven 'sanity check' (Hommes et al, 2016) en gedragsanalyse (Rietkerk et al., 2016), die samen de eerste stap vormen van de DOE-MEE tool (stap 'Doorgronden'). In deze notitie wordt beschreven welke interventies al bestaan.

Bestaande interventies

Om burgers te stimuleren om hun tuin te vergroenen zijn al eerder interventies bedacht en uitgevoerd. Het is van belang om kennis te nemen van reeds bestaande interventies, zodat het wiel niet opnieuw wordt uitgevonden en om te weten of nieuwe interventies mogelijk beïnvloedt worden door al bestaande of eerder uitgevoerde interventies. Hieronder geven we een kort overzicht van bij ons bekende interventies.

Beleidsmaatregelen in het buitenland

- In België en Duitsland is water vasthouden op eigen perceel verplicht, of wordt het gestimuleerd door een korting op de rioolheffing als er minder verhard oppervlak is in de tuin. [Hemelwater verplicht afkoppelen](#). Als de gemeente een gescheiden rioleringsstelsel aanlegt in de straat, ben je als bewoner verplicht om het regenwater en afvalwater van de woning en terrein te scheiden. Maar ook als men verbouwt of de tuin aanpakt, wordt aanbevolen om al die scheiding door te voeren. De waterladder moet dan doorlopen worden: 1.Hergebruiken, 2.Infiltreren, 3.Bufferen, 4. Aansluiten op RWA.
- In Duitsland is de belasting gesplitst in afvoer van hemelwater en vuil water, en wordt de aanleg van groene daken gestimuleerd door verlaging op de belasting voor hemelwaterafvoer.
- In Portland is waterbelasting afhankelijk van afgedekt oppervlak in de tuin, en als het dakoppervlak voor minstens 70% groen is, krijg je korting. De opbrengsten hiervan worden gebruikt om op alle overheidsgebouwen een groen dak aan te leggen.

(Beleids)maatregelen in Nederland

- Waterschap Peel en Maasvallei wil samen met gemeenten het afkoppelen van particuliere terreinen stimuleren en stelt hiervoor 2 miljoen euro beschikbaar. Een YouTube filmpje met [uitleg over dit project](#) en particulieren en initiatiefnemers aan het woord.
- [Amsterdam Rainproof](#), 'dat zijn jij, wij en alle andere Amsterdammers samen.' Een platform wat zich gestaag ontwikkelt en uitbreidt. De overheid is slechts een van de deelnemers van Rainproof in Amsterdam want oplossingen vergen samenwerking door veel partijen, waaronder hoveniers, ontwerpers, vastgoedorganisaties, verzekeraars, woningbouwcorporaties en de tuinbranche. Er zijn al veel maatregelen uitgevoerd of in ontwikkeling, op het niveau van een dak, gebouw, tuin, straat, plein, buurt, en park. Veel [voorbeelden van groene tuinen](#). Deze instrumenten kunnen in andere gemeentes ook ingezet worden. Een van de maatregelen die Amstelveen al heeft genomen is de eis voor nieuwbouw om regenwater te verwerken op eigen terrein.
- Laren verplicht woningbezitter om regenwater van daken buiten het riool op te vangen. Gemeente Laren is voor het afkoppel project in 26 gebieden opgedeeld. Afkoppelen wordt in deze gebieden gefaseerd over 4 jaar verplicht. Bij aanvang van het project is een brief verstuurd aan alle perceeleigenaren met uitleg over het project, een folder met informatie over afkoppelen en een verwijzing naar de website waar alle informatie verzameld is. Voor elk deelgebied wordt een inloopavond georganiseerd. Hier staan adviseurs, medewerkers van de gemeente en vertegenwoordigers van leveranciers om uitleg te geven over afkoppelen. Aan de hand van perceelgegevens wordt met de bewoners meegekeken naar de afkoppelmethode die het best bij hun situatie aansluit. Dit advies kunnen mensen ook telefonisch krijgen. Adviseurs merken dat veel inwoners naar (dure) ondergrondse bergingsfaciliteiten kijken terwijl er goedkopere varianten mogelijk zijn. Hierop komt dan ook

de focus van de communicatie in Laren in de komende tijd te liggen. Met voorbeeld projecten inclusief kostenraming geven we varianten aan voor veel voorkomende situaties. De gemeente Laren geeft op haar website [voorbeelden](#) van de mogelijkheid om water in eigen tuin te bergen zoals verlagings in de tuin of vijver met overloop.

- Voor huurders die een woning huren met tuin geldt voor de tuin de huurwet onder besluit kleine herstellingen de verplichtingen om klein onderhoud te verrichten zoals bomen en struiken snoeien en kapotte tegels vervangen. Een aantal woningcoöperaties hebben een brochure beschikbaar gesteld waar in 'Regels en tips' zijn opgenomen over hoe je als huurder moet omgaan met je tuin. Ook staan in deze brochures tips zoals in de brochure van Domestica 'maak van uw tuin ook echt een tuin. Laat hem niet onbeplant'. Door woningcorporaties worden wedstrijden opgezet zoals de gemeente Roermond 'Toon uw Tuin'. De Gemeente Roermond en de woningcorporatie willen zo stimuleren dat meer inwoners hun tuin verfraaien en vergroenen en daarmee een bijdrage leveren aan het verbeteren van het woongenot in de eigen wijk. De voortuin is immers een visitekaartje. <https://www.wsdomus.nl/Toon-uw-GroeneTuin-2015.html>
- Brochure 'Een mooie tuin draagt bij aan een fijne woonomgeving' van woningcorporatie Actium met regels en richtlijnen tuinonderhoud. In huurcontract is opgenomen dat huurder verantwoordelijk is voor het onderhouden van de voor- en/of achtertuin bij de huurwoning. https://www.actiumwonen.nl/fileadmin/user_upload/Huurdersinformatie/Brochure_Tuinonderhoud.pdf
- De woningcorporatie Domesta geeft een brochure uit over een tuin bij uw woning met regels en tips. Ook biedt zij hulp (tegen een geringe vergoeding) bij onderhoud tuin ook kan men tuingereedschap lenen en wordt ieder jaar van april t/m september de best verzorgde tuinen met de maandelijkse tuintopper wisseltrofee, een waardecheque en een oorkonde beloond. De contacten voor tuinonderhoud lopen via de wijkconciërge of wijkconsulent in de buurt. <https://www.domesta.nl/ik-huur-een-huis/Tuinonderhoud.html>
- De rol van woningbouw coöperaties binnen operatie steenbreek: [http://www.vitalegroenestad.nl/Media/view/15227/De+rol+van+woningcooperaties+binnen+Operatie+Steenbreek+\(2\).pdf?](http://www.vitalegroenestad.nl/Media/view/15227/De+rol+van+woningcooperaties+binnen+Operatie+Steenbreek+(2).pdf?)
- Groene daken geven Rotterdam een groener aanzien en vangen regenwater op. Rotterdam onderzoekt wat de wenselijkheid is van het verplicht stellen van groene daken en de mogelijkheid van borging op langere termijn ([Duurzaam dicht bij de Rotterdammer Programma Duurzaam 2015-2018](#)).

Sociaal cultureel (voorbeeldfunctie overheid)

- Het initiatief 'zorgeloos groen' richt zich als aanbieder van beplantingsconcepten op gemeentes om het openbare groen aantrekkelijker te maken (van saai groen naar vrolijk groen). Het initiatief pleit ook voor het betrekken van bewoners bij het aantrekkelijker inrichten van de openbare ruimte. *"Het maakt dat bewoners de buitenruimte meer als hun tuin ervaren. Dat vertaalt zich in minder zwerfvuil, minder hondenuitwerpsel, want wat je mooi vindt en wat je ervaart als 'van jezelf' daar ben je zuinig op. Dat dit inderdaad zo werkt hebben meerdere gerealiseerde projecten al bewezen. Nog een stap verder gaat het wanneer bewoners bij de planvorming betrokken worden zodat hun specifieke wensen en ideeën verwerkt kunnen worden. Dat vergroot de betrokkenheid van bewoners bij hun buitenruimte natuurlijk nog meer"* (<http://www.zorgeloosgroen.eu/>).

- De Rotterdamse daken dagen , Rotterdam maakt er een feestje van en organiseert voor diverse doelgroepen belevingen op daken. Op die manier krijg het groendak aandacht en blijft beleven <http://rotterdamsedakendagen.nl/>
- Aanleg eerste regentuin van Nederland ,in [de Vijverhofstraat](#) werd door [De Urbanisten](#) met hulp van Van Dijk en de gemeente een aantal overbodige parkeerplekken vervangen door planten en bloemen. Regenpijpen lopen uit in de regentuin waardoor bij regen het water in de bodem wegloopt en het niet op straat liggen.
- Rotterdam organiseert jaarlijks een aantal groene doedagen (actie ‘Tegel eruit, groen erin’). Het doel is zo veel mogelijk vierkante meters te ontharden. Rotterdam geeft zelf het goede voorbeeld bij werkzaamheden in de buitenruimte.
- De aanleg van gevelgroen wordt gestimuleerd door middel van een folder, actief beleid in samenwerking met de gebiedsorganisatie en intermediairs in de [wijk \(Duurzaam dichterbij de Rotterdammer Programma Duurzaam 2015-2018\)](#).

Bekwaamheden (educatie)

- Huisje Boompje Beter is een product van atelier GROENBLAUW in opdracht van Min. EZ, Hoogheemraadschap Schieland en Krimpenerwaard, Waterschap Aa en Maas, Min. IenM/ Watercoalitie Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier. Met deze app en website kunnen burgers geholpen worden hun tuin klimaatbestendiger in te richten. *“Door tuinen te vergroenen worden ze mooier, levendiger én klimaatbestendig. Welke tuin past bij jou?”* <http://www.huisjeboompjebeter.nl/>
- [www.Waterlabel.net](http://www.waterlabel.net) wordt ontwikkeld door Nelen&schuurmans. Na invullen van informatie over de verschillende oppervlakken van je dak, verharde en onverharde delen van de tuin en type dakafvoer wordt je waterlabel berekend, net als het energielabel. Een label A betekent dat de woning en tuin hemelwater optimaal vasthouden tijdens een hevige hoosbui. Een label G staat aan de andere kant en betekent dat het hemelwater direct wordt afgevoerd via het riool. Een voorbeeld hiervan is een woning met een volledig betegelde tuin. Het waterlabel is nog in ontwikkeling en er wordt mee geëxperimenteerd in steden als Den Haag, Rotterdam en Amsterdam. De waterlabel voor de tuin kan op [waterlabel](#) worden berekend, vervolgens krijgt men tips om de label te verbeteren.
- De actie Operatie Steenbreek is er om de burgers te enthousiasmeren om hun tuin te vergroenen. De negatieve gevolgen van verstening worden daarbij onder de aandacht gebracht. De campagne richt zich op dit moment vooral op het veranderen van een mindset. Bijvoorbeeld Haarlem is een van de gemeentes die zich in 2016 bij Steenbreek heeft aangesloten. Om mensen te stimuleren om tegels uit hun tuin te verwijderen werden tuinworkshops en voortuinexcursies georganiseerd, en waren er evenementen waar mensen gratis tuinadvies konden krijgen van tuinontwerpers. Hier werd weer over gepubliceerd in lokale media en op een speciale website. De resultaten waren zo succesvol dat een NME medewerker van de gemeente hier drie dagen in de week mee verder gaat. [Operatie steenbreek levert](#) communicatie middelen, De BIMBY-methode een vorm van citizen scienceen, cursussen . Er zijn al meer dan 20 gemeentes aangesloten.
- Dit jaar is er door Albert Heijn contact gezocht met het IVN (instituut voor natuureducatie en duurzaamheid) en zijn er educatieve filmpjes ontwikkeld door IVN om mensen te helpen en informeren over bodem, bodemdieren, verpotten etc. IVN kan aanhaken op het succes van de moestuintjes en is direct een groot aantal leden rijker (slim koppelen van doelgroepen).

- In opdracht van de Watercoalitie (ministerie van Infrastructuur & Milieu) en het kennisprogramma DuurzaamDoor (Rijksdienst voor Ondernemend Nederland) maakte Gemeenten voor Duurzame ontwikkeling (GDO) een handreiking '[Alle kinderboerderijen en hun bezoekers klimaatbestendig en waterbewust](#)' voor alle kinderboerderijen in Nederland.
- [Tuinreservaten van IVN](#) . In deze praktische cursus wordt de tuin, balkon of dakterras van de deelnemers omgetoverd tot een diervriendelijke/natuurvriendelijke tuin. Het idee om de 5,1 miljoen tuinen in ons land te vergroenen ontstond 2011, onder het motto 'Stop het Stenen Tijdperk'. De cursus is ontwikkeld door Instituut voor natuureducatie en duurzaamheid (IVN) als partner van VARA's '[Vroege Vogels Tuinreservaten](#)'.
- VHG geeft opleiding over 'De Levende Tuin' aan de docenten van groenonderwijs.nl (<http://groenonderwijs.nl/>).

[45 aankomend hoveniers](#) ontvingen bij het Wellantcollege in Gouda het certificaat behorend bij de cursus 'De Levende Tuin'. Een van de reacties: "We wisten niet wat we moesten verwachten, maar zijn nu toch anders gaan denken over bestrating, waterafvoer, dieren en inheemse beplanting."

- Gemeente Rotterdam en hoogheemraadschap verzorgden tijdens de aanleg van het [Frederiksplein](#) een gastles op de basisschool, waarbij de kinderen werden meegenomen in het Rotterdamse waterverhaal en - letterlijk - naar het waterplein in aanleg.
- Een grote [tuincommunity](#) in Nederland, Groei en Bloei, heeft 130 afdelingen. Elke afdeling organiseert leuke en interessante activiteiten zoals cursussen, workshops en excursies. '[De Inclusieve Tuin](#)' kun je zien als een tuin die oorspronkelijk volledig bestraat is geweest met betontegels van 40 bij 60 centimeter. Op diverse plaatsen zijn tegels gelicht om plaats te maken voor planten. Deze tuin is in opdracht van Groei&Bloei en Vara's Vroege Vogels gerealiseerd
- IVN is een landelijke organisatie die mensen op lokaal niveau bij de natuur betreft. In je tuin, op je balkon, in de buurt en verder weg. IVN laat jong en oud beleven hoe leuk, leerzaam, gezond én belangrijk natuur is. Zoals cursus Tuinreservaten waarin handvatten aangereikt

worden voor aanleg en onderhoud van een natuurvriendelijke tuin. scholen ondersteunen bij de ontwikkeling van hun eigen [groene schoolplein](#) 'Een groen schoolplein is ook lesmateriaal'.

Andere actoren

- De branchevereniging van hoveniers (VHG) heeft de handleiding '[De Levende Tuin](#)' ontwikkeld. Hierin is informatie te vinden voor het aanleggen van een waterbergende en verkoelende tuin. *"Uit een tuinbelevingsonderzoek is gebleken, dat consumenten graag iets met duurzaamheid in hun tuin willen. Maar ze hebben geen idee van wat er allemaal zou kunnen. Om op die behoefte aan te haken, [...] is het concept van De Levende Tuin ontwikkeld. Dit concept helpt de hoveniers [...] om op de wensen van de consument in te spelen en daarmee de leefomgeving verder te vergroenen. In het boekje Lang Leve(n) de Tuin [...] worden de basisprincipes van een levende tuin toegelicht. In combinatie met het handboek is er ook een korte film gemaakt gericht op consumenten en zijn enkele [demofilmmpjes](#) voor opdrachtgevers ontwikkeld." <http://www.vhg.org/vakgroepen/hoveniers/de-levende-tuin>*
- Investerings in 'De Levende Tuin', die aantoonbaar bijdragen aan de versterking van de biodiversiteit, komen sinds 1 januari 2015 in aanmerking voor investeringsaftrek.

Media

IDEEËN VOOR HET BETER BENUTTEN VAN

Regenwater in de tuin

Voor gemak en tuinplezier,
meer natuur en leven in de tuin
en beperken van wateroverlast

Brochure uitgegeven door woonwijzermedia en Maatschappelijk Verantwoord Nederland (MVO). '[Ideeën voor het beter benutten van Regenwater in de tuin](#)'.

- Vt wonen heeft een uitgebreide commerciële website tuinieren.nl met daarop veel ideeën om je tuin op allerlei manieren in te richten waaronder [diervriendelijk tuinieren](#). Ook zijn zij verbonden met tv programma's. Een voorbeeld '[Green is the new black](#). Wij wisten het natuurlijk al lang, maar langzaam raakt ook de rest van de wereld in de ban van groen. Tegeltuinen maken plaats voor groene walhalla's en verschillende internationale topontwerpers transformeren woonkamers naar groene oases. Ook de interieurwereld lijkt besmet. Het motto? Hoe groener, hoe beter.'
- Het concept 'De Levende Tuin', van de branchevereniging van hoveniers (VHG), wordt onder de aandacht gebracht van het brede publiek door promotieactiviteiten zoals twee items in

het programma RTL LifestyleXperience en een artikel in het consumentenblad Villa d'Arteen advertenties opgenomen in de tuinedities van Libelle en Magriet.

- Brochure uitgegeven door woonwijzermedia en Maatschappelijk Verantwoord Nederland (MVO). ' [Ideeën voor het beter benutten van Regenwater in de tuin](#)'. Voor gemak en tuinplezier, meer natuur en leven in de tuin en beperken van wateroverlast ideeën voor het beter benutten van regenwater in de tuin minder bestrating en meer groen, afkoppelen van het riool, ondergronds en bovengronds infiltreren, regentonnen en watergebruik vijvers en moerasjes, speels water voor jong en oud.
- [Water in de tuin](#), een brochure, beschrijft in negen hoofdstukken de mogelijkheden voor het afkoppelen van hemelwater van het riool en het opvangen van hemelwater in de tuin. Water in de tuin geeft naast technische uitleg (wanneer wel en wanneer niet afkoppelen?) ook voorbeelden van tuinieren met water in de tuin.
- De brochure voor [de consumentenmarkt](#) en de [zakelijke markt](#) over ontwerpen en aanpakken van De Levende Tuin van Vakgroep Hoveniers (VHG).

Bedrijfsleven

- Intratuin opent 'Leven in de tuin' afdeling in november 2016. Intratuin Zij laten aan de klant zien hoe belangrijk de rol van de tuin is voor de bodem, waterhuishouding, planten en dieren! 'Leven in de Tuin' kwam tot stand in samenwerking met landelijke organisaties zoals De Vlinderstichting, De Nederlandse Bijenhouders Vereniging en Vogelbescherming Nederland.

Foto: opening 'Leven in de tuin' afdeling bij Intratuin door Arjan Postma, de bekende boswachter van televisie en schrijver, de leerlingen van groep 7/8 van basisschool.

Voorbeeldtuinen en hoe aan te pakken

- Er zijn al tuinontwerpers die voor particulieren een duurzaam tuinontwerp aanbieden. [Een duurzame tuin heel natuurlijk](#)
- [Tegels eruit tuin erin](#) (operatie steenbreek) zeven afleveringen over vergroenen van tuinen via You Tube wordt gedemonstreert hoe een duurzame tuin ingericht wordt, met oog op waterbergen via open bodem, verkoeling, biodiversiteit en gebruik van duurzame materialen.
- [Tuinen van Appeltern](#). Promotie van 'De Levende Tuin'

- Eerste particuliere klimaatactieve voorbeeldtuin in Aa-landen. Deze voorbeeldtuin is onderdeel van het project 'Gezond in eigen tuin en huis in de Aa-landen', waarin samen met bewoners wordt gewerkt aan een Klimaatactieve Stad-Aa-landen.
<https://www.weblogzwolle.nl/content/view/52527/55/>

Campagnes

- [City deal klimaatadaptatie](#), voor klimaat bestendige steden, anders denken en doen is het motto. De deal is gesloten op 9 maart 2016 door 9 steden. Klimaatbestendig inrichten, bouwen, wonen en leven vraagt om een omslag in denken en doen. Om te komen tot klimaatbestendige steden geven ze aan dat overheden daarom nog meer met andere partijen moeten optrekken. Intensieve samenwerking is de sleutel. Een [werkplan](#) is opgesteld. Nog geen acties ondernomen
- [De Waterklaar](#) campagne is een initiatief van Waterpanel Noord. Dit is een samenwerkingsverband van 15 gemeenten in Noord- en Midden-Limburg, Waterschapsbedrijf Limburg, Waterschap Peel en Maasvallei en Waterschap Roer en Overmaas. Het doel is met alle betrokken partijen de huidige en toekomstige wateropgaven in Limburg te realiseren. Waterpanel Noord legt voor de Waterklaar campagne contacten met organisaties, zoals CitaVerde groenopleiding, Struyk Verwo bestratingen, hoveniers en Wonen Limburg.
- [Green deal 'Nieuwe stedelijke natuur' in wording](#). *Een uitnodiging om 1000 ha nieuwe stedelijke natuur te realiseren de komende jaren. 'Dat kunnen we niet alleen! We zijn op zoek naar organisaties en personen die de doelstelling van de Green Deal ondersteunen en zich er aan willen verbinden. We zoeken aanjagers en terreineigenaren die ook meer natuur in het stedelijk gebied willen en daaraan kunnen bijdragen'.* Tijdens het vakevent Future Green City op 24 november 2016 in 's-Hertogenbosch is de [Green Deal ondertekend!](#)

Youtube tuin en waterberging tips

- [Filmpjes onttegel je tuin van tegel eruit tuin erin](#)
- [Regenwater gebruik in de tuin](#)
- [Regen water bovengronds afvoeren](#)

Literatuur

Hommel, S., Franssen, R., Dirven, L., Mastop, J. (2016) Klimaatbestendige tuinen en daken stap Doorgronden – Sanity check, Deltares rapport 1230454-000.

Kullberg (2016), Tussen groen en grijs. Een verkenning van tuinen en tuiniers in Nederland. Sociaal Cultureel Planbureau. In press.

Rietkerk, M., Hommes, S., Mastop, J., Dirven, L., Schyns, P. (2016) Klimaatbestendige tuinen stap Doorgronden – Gedragsanalyse, Deltares rapport 1230454-000.

Geraadpleegde websites in Januari 2016:

<http://overbeek-gardendesign.nl/een-duurzame-tuin-heel-natuurlijk/>

<http://www.aocraad.nl/groen-onderwijs/>

<http://www.vhg.org/vakgroepen/hoveniers/de-levende-tuin>

<https://www.wdodelta.nl/actueel/persberichten/@20864/eerste-particuliere/>

<http://www.natuurindegemeente.nl/green-deal-1000-hectare-nieuwe-stedelijke-natuur/>

http://www.vhg.org/media/rtf/Vakgroep_Hoveniers/2015_0854_Brochure_Consument_Levende_Tuin_1.pdf

http://www.vhg.org/media/rtf/Vakgroep_Hoveniers/2015_0854_Brochure_Consument_Levende_Tuin_1.pdf

<http://www.nmu.nl/agenda/eerste-utrechtse-waterweek/>

<http://www.operatiesteenbreek.nl/aanbod/>

<http://www.huisjeboompiebeter.nl/>

<https://www.rainproof.nl/>

<https://www.rainproof.nl/wat-kan-ik-doen/tuin>

http://woonwijzermedia.nl/Bekijk/afkoppelbrochure_lowres.pdf

<http://www.woonwijzermedia.nl/producten/gidsen/water-in-de-tuin/>

<http://www.trigroeiingroen.nl/nw-26850-7-3523277/nieuws/bbl->

leerlingen_sluiten_cursus_de_levende_tuin_af.html

<http://vroegevogels.vara.nl/pagina/tuinreservaten>

<https://www.vtwonen.nl/tuinieren/green-is-the-new-black/>

<https://www.groei.nl/vereniging>

<http://www.waterklaar.nl/>

<https://waterlabel.sandbox.lizard.net/>

<https://www.youtube.com/watch?v=g96tz3DHEhw> Tegels eruit, tuinen erin.

<https://www.youtube.com/watch?v=PddKApydA7E> Subsidie afkoppeling regenwater.

<https://www.youtube.com/watch?v=llGVCPa6Ubs> Waarom en hoe je regenwater afkoppelt.

<https://www.youtube.com/watch?v=QtQgv8haHv0> Hoe sluit je een regenton aan.

<https://www.youtube.com/watch?v=PBf-DVJtP88> Lodewijk Hoekstra vangt regenwater op in de tuin.

<https://www.youtube.com/user/Groeienvloei1>